

Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa

EEVA MONONEN & MIA HAKOVIRTA & JARKKO RASINKANGAS & RIIKKA IKONEN

Lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuvan väkivallan kotimainen tutkimus on ollut vähäistä ja sirpaleista. Etenkään tietoa lasten keskinäisestä väkivallasta eli vertaissuhdeväkivallasta ei ole ollut saatavilla. Artikkelissa tarkastellaan ensimmäistä kertaa suomalaisen sijaishuoltoon yleistettävällä aineistolla lasten vertaissuhdeväkivallan yleisyyttä ja selittäviä tekijöitä sijaishuollon aikaisissa vertaissuhteissa.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lasten keskinäistä väkivaltaa lastensuojelun sijaishuollon aikaisissa vertaissuhteissa. Tutkimuskysymyksinä on, kuinka yleistä sijaishuollossa tapahtuva vertaissuhdeväkivalta on ja mitkä tekijät selittävät koettua vertaissuhdeväkivaltaa. Tutkimusaineistona käytetään vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn aineistoa. Vaikka julkinen keskustelu väkivallasta sijaishuollossa on Suomessa yleistynyt, on tutkimus edelleen vähäistä. Etenkään tietoa lasten vertaissuhdeväkivallasta ei ole ollut saatavilla. Artikkelin tarkoituksena on paikata tätä tutkimuksellista aukkoa sekä toimia ilmiötä kartoittavana avauksena kotimaisen yhteiskuntapolitiittisen tutkimuksen kentällä.

Suomessa asui vuonna 2019 yhteensä 18 928 lasta ja nuorta sijaishuollossa (THL 2020a). Kaikki sijaishuoltoon sijoitetut eivät ole huostaanotettuja, vaan sijoitus lastensuojelulaitokseen, ammatilliseen perhekotiin tai sijaisperheeseen voi tapahtua myös hallinnon väliaikais määräyksen nojalla, kiireellisenä sijoituksena, avohuollon tukitoimena tai jälkihuollon sijoituksena (lastensuojelulaki 417/2007). Jotkut lapset asuvat sijaishuollossa vain hetken ja palaavat sen jälkeen takaisin syntymäkotiinsa, kun taas jotkut lapset elävät si-

jaishuollossa lähestulkoon koko lapsuutensa aina täysi-ikäisyyteen ja aikuisuuteen asti (Forsell ym. 2018).

Sijaishuollon järjestämistavasta ja sijoituksen kestosta riippumatta sijaishuollon tehtävänä on mahdollistaa turvallinen kasvuympäristö niille lapsille, jotka on julkisen vallan toimesta siirretty syntymäkodista sijaishuoltoon. Lapsen joutuminen väkivallan kohteeksi joko järjestelmän, aikuisten tai toisten sijaishuollossa asuvien lasten taholta tarkoittaa epäonnistumista sijaishuollon perustehtävässä. Kuitenkin sijaishuoltoon sijoitettujen lasten on todettu kokevan moninkertaisesti enemmän väkivaltaa kuin biologisten vanhempiensa kanssa asuvien lasten (Euser ym. 2014; ks. myös Ikonen ym. 2017).

Tutkimuskirjallisuudessa lasten sijaishuollossa kokema väkivalta on vakiintunut osaksi laitospöytäväkivallan (*institutional abuse*) käsitettä. Käsite kuvaa lapsen kohdistuvaa väkivaltaa, joka mahdollistuu siitä syystä, että lapsi asuu lastensuojelulaitoksessa tai sijaisperheessä. Käsitteen erityisenä luonteen voidaan pitää sitä, että lapset, jotka on sijoitettu biologisten vanhempien taholta tapahtuvan kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin vuoksi, kokevatkin väkivaltaa siinä järjestelmässä, jonka pitäisi suojella. (Corby 2006, 55–60.) Mike Stein (2006) on jäsentänyt sijaishuollossa tapahtuvaa laitospöytäväkival-

taa neljästä näkökulmasta. Laitosväkivalta voi ilmetä paitsi aikuisen lapsen kohdistamana välittömänä väkivaltana, myös käytäntötasoisena, sijaishuoltopaikan toimintakulttuuriin kiinnittyneenä väkivaltana, organisoituna ja järjestelmällisenä väkivaltana sekä sijaishuoltojärjestelmässä piilevänä rakenteellisena väkivaltana. Lasten vertaissuhdeväkivalta on Steinin (2006) mukaan yksi rakenteellisen väkivallan ilmentymistä.

Laitosväkivaltaa koskeva tutkimus on ollut Suomessa vähäistä ja sirpaleista, kuten lastensuojelun tutkimus ylipäätäänkin (Pekkarinen 2011). Olemassa oleva tutkimus on keskittynyt historiassa tapahtuneeseen laitosväkivaltaan (Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016) sekä aikuisten tekemään laitosväkivaltaan (Ellonen & Pösö 2010). Vuonna 2016 julkaistu lastensuojelun menneisysselvitys toi näkyviin sijaishuollossa ajanjaksolla 1937–1983 eläneiden kokemukset fyysisestä, henkisestä ja seksuaalisesta väkivallasta, perustarpeiden laiminlyönnistä sekä monenlaisesta nöyryttämisestä. Väkivaltaa oli koettu kaikissa sijaishuollon muodoissa niin aikuisten kuin toisten sijaishuollossa asuvien lasten taholta. (Hytönen ym. 2016.) Vastaavia menneisysselvityksiä on tehty useissa maissa, ja ne ovat johtaneet valtiollisiin anteeksipyyntöihin, henkilökohtaisiin korvauksiin sekä julkisiin selvityksiin sijaishuoltopaikkojen tilasta (Sen ym. 2008; SOU 2011; Sköld 2016). Myös Suomessa esitettiin lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2016 julkinen anteeksipyyntö sijaishuollossa väkivaltaa kokeneille (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2016).

Suomea koskevaa tietoa nykypäivän sijaishuollossa tapahtuvasta vertaissuhdeväkivallasta ei ole saatavilla. Kansainvälisesti aihetta on tutkittu 1990-luvulta lähtien, ja suurin osa tutkimuksesta paikantuu Isoon-Britanniaan (esim. Sinclair & Gibbs 1998; Gibbs & Sinclair 2000; Barter ym. 2004) ja Kroatiaan (esim. Sekol & Farrington 2009; 2013; 2016; Sekol 2016). Näiden tutkimusten perusteella jopa puolet tai kolme neljäsosaa sijaishuollossa asuvista lapsista kokee väkivaltaa toisten sijaishuollossa asuvien lasten taholta (Gibbs & Sinclair 2000; Barter ym. 2004; Sekol & Farrington 2009; Sekol 2016). Vaikka tutkimustulokset antavat huolestuttavan kuvan vertaissuhdeväkivallan yleisyydestä, ei niiden voida ongelmitta katsoa kuvastavan suomalaista sijaishuoltoa (ks. Pösö ym. 2019, 439). Maiden ja lastensuojelujärjestelmien välillä on merkittäviä eroja, minkä vuoksi on tärkeää, että vertaissuhdeväkival-

taa tutkitaan myös suomalaisen sijaishuollon kontekstissa. Tutkimustarve on perusteltua siksi, että sijoitettujen lasten osuus vastaavanikäisestä väestöstä on Suomessa suhteellisen suuri (1,5 % v. 2019) (THL 2020a). Sijoitettujen lasten määrä on kasvanut merkittävästi vuosikymmenten aikana (Ristikari ym. 2018, 84–85), ja tällä hetkellä sijaishuollossa asuu enemmän lapsia kuin koskaan aikaisemmin (THL 2020a).

Vertaissuhdeväkivalta sijaishuollossa

Lasten vertaissuhdeväkivaltaa voidaan määritellä monin tavoin väkivallan muodosta, laajuudesta ja kontekstista riippuen. Sijaishuoltoa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa käytetään käsitteitä kiusaaminen (*bullying*), vertaissuhdeväkivalta (*peer violence*) ja vertaissuhdehyväksikäyttö tai -pahoinpitely (*peer abuse*) kuvaamaan lapsen aggressiivista käyttäytymistä toista lasta kohtaan. Lisäksi joskus käytetään vertaisuhriksi joutumisen (*peer victimisation*) käsitettä, kun puhutaan aggressiivisen käyttäytymisen kohteeksi joutuneista lapsista. Terminologian epä johdonmukaisen käytön vuoksi käsitteille ei ole olemassa vakiintuneita määritelmiä, eikä käsitteitä voida yksiselitteisesti laittaa hierarkkiseen järjestykseen aggressiivisen käyttäytymisen muodon tai vakavuuden mukaan. (Mazzone ym. 2018.)

Yleisesti ottaen kiusaaminen määritellään toistuvaksi ja tahalliseksi aggressiiviseksi käyttäytymiseksi, jota toteutetaan epäsymmetrisessä valtasuhteessa tarkoituksena vahingoittaa toista yksilöä (Volk ym. 2014). Sijaishuollossa tapahtuva lasten keskinäinen kiusaaminen on kuitenkin monimutkaisempi ilmiö, ja onkin esitetty, että sijaishuollossa tapahtuvalle kiusaamiselle tarvittaisiin oma määritelmänsä niin kuin on tehty koulussa tapahtuvalle kiusaamiselle. Valtaosa sijaishuollossa tapahtuvan kiusaamisen tutkimuksesta perustuu vankilassa tapahtuvan kiusaamisen määritelmään, sillä sijaishuoltopaikkojen ajatellaan olevan vankiloiden tapaan suljettuja ja intiimejä sosiaalisia järjestelmiä, jotka tekevät uhrin alttiiksi kiusaamiselle. (Sekol & Farrington 2009; Sekol 2016.) On tärkeää huomata, että vaikka aikaisemmat tutkimukset ovat löytäneet jonkinlaisia yhteneväisyyksiä näissä kahdessa instituutiossa asuvien ihmisten vertaissuhteista, sijaishuolto- ja vankeinhoitojärjestelmä eroavat toisistaan monin oleellisin osin.

Ivana Sekol (2016) on käyttänyt tutkimukseen seuraavaa kiusaamisen määritelmää, joka on muokattu vankilassa tapahtuvan kiusaamisen määritelmästä:

Sijaishuoltopaikan asukkaat ovat kiusaamisen uhreja, kun heihin kohdistuu suoraa ja/tai epäsuoraa aggressiota, joka tapahtuu vähintään 2–3 kertaa kuukaudessa saman tai eri tekijän taholta. Asukkaita kiusataan myös silloin, kun he uskovat, että heihin on kohdistettu aggressiota, vaikka kiusaajan todellinen aikomus aiheuttaa vahinkoa tai vallan epäsymmetrisyys ei ole välittömän ilmeinen.

Vaikka kiusaamisen määritelmään sisältyy tahallinen toisen vahingoittaminen, sijaishuollossa tapahtuvan aggressiivisen käyttäytymisen ei tarvitse olla epäsymmetrisessä valtasuhteessa tapahtuvaa tai tahallista ollakseen kiusaamista. Kiusaamisen perimmäisenä tarkoituksena ei ole välttämättä vahingoittaa toista lasta, vaan esimerkiksi hankkia aineellisia hyödykkeitä itselle tai nostaa asemaa vertaisryhmässä. (Sekol & Farrington 2009.)

Vertaissuhdeväkivalta ymmärretään yleensä hyvin laajaksi käsitteeksi, jonka alle voidaan niputtaa jaotellutavasta riippumatta lähes tulkoon kaikki väkivallan, hyväksikäytön ja pahoinpitelyn muodot. Yksinkertaisimmillaan sijaishuollossa tapahtuva vertaissuhdeväkivalta voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan väkivaltaan. Suoriksi väkivallan muodoiksi katsotaan fyysinen, seksuaalinen ja sanallinen väkivalta, pelottelu sekä erilaiset pakkokeinot, esimerkiksi valehtelemaan pakottaminen. Epäsuoran väkivallan muodoiksi katsotaan juorujen ja huhujen levittäminen, huomiotta jättäminen, ryhmän ulkopuolelle sulkeminen sekä henkilökohtaiseen omaisuuteen kohdistuvat hyökkäykset. (Sekol & Farrington 2009; Attar-Schwartz & Khoury-Kassabri 2015.)

Tässä artikkelissa käytetään Christine Barterin ym. (2004) tapaan vertaissuhdeväkivallan käsitettä, kun kuvataan lapsen aggressiivista käyttäytymistä toista lasta kohtaan sijaishuollon aikaisissa vertaissuhteissa. Vertaisuudella tarkoitetaan yhteisesti jaettua sijaishuoltopaikkaa, ei niinkään samaa ikää tai samaa kehitystasoa (ks. Salmivalli 2005, 15). Vertaissuhdeväkivallan käsitteellä tarkoitetaan kaikkea aggressiivista käyttäytymistä mukaan lukien kaikki kiusaamisen, väkivallan, hyväksikäytön ja pahoinpitelyn muodot, jotka tapahtuvat tahallisesti tai tahattomasti, symmetrisessä tai epäsymmetrisessä valtasuhteessa. Vertaissuhdeväkivallan kohteena voi olla kuka tahansa toinen lapsi, joka asuu samassa sijaishuoltopaikassa vertaissuh-

deväkivallan tekijän kanssa, mukaan lukien vertaissuhdeväkivallan tekijän sisarus tai sijaisperheen biologinen lapsi.

Vertaissuhdeväkivallan riskitekijät sijaishuollossa

Sijaishuollossa tapahtuvaa vertaissuhdeväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa on löydetty useita riskitekijöitä vertaissuhdeväkivallan uhriksi joutumiselle. Lapsen sukupuoli on yksi *yksilöllisistä riskitekijöistä*. Pojat ja tytöt kokevat sijaishuollossa yhtä paljon vertaissuhdeväkivaltaa (Sekol 2016), mutta koetun väkivallan muodot ja tasot vaihtelevat sukupuolten välillä. Pojat kokevat useammin (vakavampaa) fyysistä väkivaltaa (Barter ym. 2004, 32–36; Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014), kun taas tytöt kokevat useammin epäsuoraa väkivaltaa (Sekol & Farrington 2009) ja seksuaalista väkivaltaa (Barter ym. 2004, 37–39). Muita yksilöllisiä riskitekijöitä ovat nuori ikä (alle 12-vuotias) (Gibbs & Sinclair 2000; Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014; Sekol 2016), etniseen vähemmistöryhmään kuuluminen (Barter ym. 2004, 93–95) sekä aikaisemmat väkivaltakokemukset (Gibbs & Sinclair 2000; Barter ym. 2004, 216–217; Sekol 2016), kuten kokemukset koulukiusaamisesta (Sekol & Farrington 2016).

Institutionaaliseksi riskitekijöiksi voidaan kutsua sellaisia tekijöitä, jotka liittyvät sijaishuoltopaikan fyysisiin tilajärjestelyihin, sijoitettujen lasten kokoonpanoon ja sijaishuollon muotoon. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että sijaishuoltopaikan suuri koko ja sokkeloinen rakenne vaikeuttavat lasten valvontaa, kun taas pieni koko ja tilojen ahtaus vähentävät lasten mahdollisuutta omaan tilaan, yksityisyyteen ja rauhaan (Barter ym. 2004, 154). Lisäksi sellaisten sijaishuoltopaikkojen on todettu olevan väkivaltaisimpia, joihin on sijoitettu paljon lapsia (6 tai enemmän), pelkästään samaa sukupuolta olevia lapsia tai hyvin eri ikäisiä lapsia (Sinclair & Gibbs 1998; Barter ym. 2004, 158–159). Aikaisemmissa tutkimuksissa on myös todettu, että lasten vertaissuhdeväkivalta on yleisempää ryhmämuotoisessa ja lyhytaikaisessa hoidossa kuin perhemäisessä ja pitkäaikaisessa hoidossa (Barter ym. 2004, 159; Attar-Schwartz 2009; Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014).

Vertaissuhdeväkivallan riskitekijöiksi voidaan nimetä myös erilaisia *psykologisia ja käyttäytymis-*

seen liittyviä riskitekijöitä, vaikka poikittaistutkimusten perusteella kausaalivaikutusta ei voidakaan päätellä. Kiusattujen lasten persoonallisia ominaisuuksia tutkimalla on saatu selville, että kiusatuilla lapsilla on huonompi itsetunto, ja he ovat myös neuroottisempia ja tyttöjen osalta vähemmän sovinnollisia ja vähemmän tunnollisia kuin ne lapset, jotka eivät ole kokeneet kiusaamista sijaishuollossa (Sekol & Farrington 2016). Lisäksi tiedetään, että niillä lapsilla, jotka kokevat useammin vertaissuhdeväkivaltaa sijaishuollossa, ilmenee useammin masennusta, ahdistusta, aggressiivista käyttäytymistä, sosiaalisia ongelmia, sijaishuoltopaikasta karkailua sekä oppimiseen ja käyttäytymiseen liittyviä ongelmia koulussa niihin lapsiin verrattuna, jotka kokevat vähemmän vertaissuhdeväkivaltaa (Attar-Schwartz 2008; 2009; 2013). On myös todettu, että lasten sopeutumisongelmat lisäävät vertaissuhdeväkivallan uhriksi joutumisen riskiä, kun taas suurempi sosiaalinen minäpystyvyys vähentää sitä (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014).

Yksilöllisten, institutionaalisten ja psykologisten riskitekijöiden ohella *sosiaaliset riskitekijät*, kuten sijaishuoltopaikassa asuvien lasten keskinäiset hierarkkiset valtasuhteet, voivat olla vertaissuhdeväkivaltaa aiheuttava ja ylläpitävä tekijä. Joidenkin sijaishuoltopaikkojen kulttuuriin kuuluu, että vähemmistö lapsista on valta-asemassa fyysisen voiman ja manipuloinnin avulla. Valta-aseman avulla lapset vaikuttavat sijaishuoltopaikan aikuisiin, vahvistavat omaa mainettaan sekä heikentävät tai parantavat toisten lasten mainetta. (Barter ym. 2004, 63–67; Sekol 2013.) Erityisesti sijaishuoltopaikkaan uutena tulevat ovat vertaissuhdeväkivallan riskiryhmää, jos lasten keskuudessa on tiukka hierarkkinen järjestys (Sekol 2013; Sekol & Farrington 2016). Lisäksi sijaishuoltopaikan sosiaalinen ilmapiiri voi vaikuttaa vertaissuhdeväkivallan esiintymiseen. Tuen puute, tiukka kuri ja väkivalta lapsia kohtaan aikuisten taholta sekä toisten lasten huono käyttäytyminen ja tyytymättömyys sijaishuoltopaikkaan lisäävät vertaissuhdeväkivallan riskiä (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014; Pinchover & Attar-Schwartz 2014). Myös lasten rankaiseminen negatiivisesta käyttäytymisestä, sen sijaan että palkittaisiin positiivisesta käyttäytymisestä, voi lisätä vertaissuhdeväkivallan määrää (Barter ym. 2004, 198–199).

Tutkimusasetelma

Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lasten vertaissuhdeväkivaltaa ja sitä selittäviä tekijöitä lastensuojelun sijaishuollon aikaisissa vertaissuhteissa. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Kuinka yleistä on vertaissuhdeväkivalta sijaishuollossa?
- Mitkä tekijät selittävät vertaissuhdeväkivaltaa sijaishuollossa?

Aineisto ja otos

Tutkimusaineistona on THL:n Kouluterveyskyselyn vuoden 2019 aineisto perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokan oppilaiden osalta. Kouluterveyskysely on joka toinen vuosi toteutettava valtakunnallinen poikittaiskyselytutkimus, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä, osallisuudesta ja avun saamisesta. Kysely tehdään koulupäivän aikana itsenäisesti ja nimettömästi opettajan valvonnassa.¹ Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä oli kysymyksiä lasten ja nuorten väkivaltakokemuksista. Lisäksi kysely sisälsi erikseen kohdennettuja kysymyksiä sijaishuollossa asuville lapsille ja nuorille. (THL 2020b.)

Tutkimus suoritettiin kokonaistutkimuksena, jonka kattavuus 8. ja 9. vuosiluokan oppilaiden osalta oli 73 prosenttia (n = 87 283) (THL 2019). Vastaajista 1 240 asui kyselyhetkellä sijaishuollossa, mikä tarkoittaa 1,4 prosenttia kokonaisvastajamäärästä. Analyysiä varten aineistosta eroteltiin ne lapset, jotka olivat ilmoittaneet asuvansa sijaishuollossa ja sellaisessa sijaishuoltopaikassa, jossa asuu myös muita lapsia (n = 821). Tyttöjen osuus aineistosta oli 60 prosenttia. Lapsista 50 prosenttia asui lastensuojelulaitoksessa, 38 prosenttia sijaisperheessä ja 12 prosenttia ammatillisessa perhekodissa. Ulkomaalaistaustaisia eli sellaisia lapsia, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet muualla kuin Suomessa, oli aineistosta 12 prosenttia.

Muuttajat

Sijaishuollossa koettua vertaissuhdeväkivaltaa mitattiin kysymällä, onko toinen nykyisessä sijaishuoltopaikassa asuva lapsi tehnyt vastaajalle seu-

¹ Kouluterveyskysely on arvioitu THL:n tutkimuseettisessä työryhmässä vuosina 2012, 2014, 2016, 2017 ja 2018 (THL 2020c).

raavia asioita viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana: ”nimitelty ilkeästi, tehnyt naurunalaiseksi tai kiusoitellut loukkaavasti”, ”härnännyt tai ärsyttänyt tahallaan”, ”jättänyt huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle”, ”levittänyt valheita toisille lapsille tai nuorille loukkaamistarkoituksessa”, ”vienyt rahaa tai tavaroita tai rikkonut tavaroita”, ”uhkaillut tai pakottanut tekemään asioita vastentahtoisesti”, ”sulkenut tai lukinnut sinut väkisin johonkin tilaan” ja ”lyönyt, potkinut tai töninyt”. Vastausvaihtoehtoja oli annettu viisi (1 = ei lainkaan ... 5 = päivittäin tai lähes päivittäin). Väittämistä tehtiin jatkotarkasteluja varten kaksi keskiarvosummamuuttujaa siten, että neljä ensimmäistä väittämää muodostivat henkisen vertaissuhdeväkivallan muuttujan ($\alpha = 0,890$; $n = 790$; $ka = 1,97$) ja neljä viimeistä väittämää fyysisen vertaissuhdeväkivallan muuttujan ($\alpha = 0,936$; $n = 787$; $ka = 1,48$). Vainojen jakaumien vuoksi muuttujat luokiteltiin siten, että 0 = ei ole kokenut lainkaan henkistä/fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa (1,00 pistettä), 1 = on kokenut harvoin henkistä/fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa (1,01–2,00 pistettä) ja 2 = on kokenut usein henkistä/fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa (2,01–5,00 pistettä). Vertaissuhdeväkivaltaa harvoin kokeneet olivat siten kokeneet väkivaltaa keskimäärin muutaman kerran vuodessa ja vertaissuhdeväkivaltaa usein kokeneet keskimäärin kuukausittain, viikoittain, päivittäin tai lähes päivittäin. Tällaiseen luokitteluun päädyttiin, koska vertaissuhdeväkivaltaa viikoittain, päivittäin tai lähes päivittäin kokeneita oli aineistossa hyvin vähän etenkin fyysisen väkivallan osalta. Henkisen ja fyysisen vertaissuhdeväkivallan summamuuttujat ovat jatkotarkasteluissa mallien selittävät muuttujat.

Selittävien muuttujien valinta perustuu aikaisempiin tutkimustuloksiin vertaissuhdeväkivallan riskitekijöistä sijaishuollossa. Selittävinä muuttujina käytetään yksilöllisten riskitekijöiden osalta *sukupuolta, syntyperää ja kokemuksia koulukiusaamisesta*,² institutionaalisten riskitekijöiden osalta *sijaishuollon muotoa ja asuinaikaa nykyisessä sijaishuoltopaikassa* (jälkimmäinen liittyy myös sosiaaliin riskitekijöihin), psykologisten riskitekijöiden

2 Biologisten vanhempien lapsiin kohdistamaa väkivaltaa ei valittu selittäväksi muuttujaksi, koska vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä kysyttiin väkivaltakokemuksia kuluneen 12 kuukauden aikana. Kysymysten perusteella ei ollut mahdollista erotella biologisessa perheessä koettua väkivaltaa ennen sijaishuoltoon sijoittamista.

osalta *ahdistuneisuutta*³ ja sosiaalisten riskitekijöiden osalta *kokemuksia koutuuttomasta rankaisemisesta*. Lisäksi selittävänä muuttujana käytetään *kokemusta asiakassuunnitelmaneuvoittelusta*. Lastensuojelulakiin (417/2007) perustuva asiakassuunnitelmaneuvoittelu edustaa aineistossa suomalaisen lastensuojelujärjestelmän erityispiirteitä. Vähintään kerran vuodessa järjestettävässä asiakassuunnitelmaneuvoittelussa tulisi käsitellä lapsen ja sijoituksen kannalta tärkeitä asioita sekä kuulla lapsen mielipidettä ja toivomuksia. Asiakassuunnitelmaneuvoitteluun liittyvän kokemuksen voidaan ajatella kertovan jotakin kuulluksi tulemisesta ja osallisuuden kokemuksesta lasta itseään koskevissa asioissa (ks. Thomas & O’Kane 1999). Selittävien muuttujien muodostaminen ja aineiston jakautuminen selittävien muuttujien mukaan on raportoitu liitetaulukossa 1–2 (ks. www.julkari.fi).

Menetelmät

Analyysimenetelminä käytetään suoria jakaumia ja multinomiaalista logistista regressioanalyysiä. Multinomiaalinen logistinen regressioanalyysi valittiin, koska selitettävä muuttuja on kolmiluokkainen⁴ (ks. Hosmer & Lemeshow 2000). Regressioanalyysien osalta raportoidaan vetosuhteet (*odds ratio*, OR) ja niiden 95 prosentin luottamusvälit (*confidence interval*, CI), tilastolliset merkitsevyydet ja malleihin sisältyvien havaintojen määrät. Käytettyjen mallien hyvyyden arvioinnissa käytetään Nagelkerken R²-testiä sekä oikein luokiteltujen tapausten osuutta. Yksittäistarkastelut kunkin selittävän muuttujan yhteydestä selitettävään muuttujaan on raportoitu liitetaulukossa 3 (ks. www.julkari.fi). Yksittäistarkastelut sisällytettiin analyysiin luotettavuuden takia, sillä yksittäistarkasteluissa ei ole samalla tavoin puuttuvien ha-

3 Tämän tutkimuksen perusteella ei voida osoittaa vertaissuhdeväkivallan ja ahdistuneisuuden välistä kausaalivaikutusta. Ahdistuneisuus voi olla looginen seuraus koetusta vertaissuhdeväkivallasta, mutta se saattaa yhtä hyvin olla myös vertaissuhdeväkivallalle altistava tekijä. Ahdistuneisuus voi muiden psykososiaalisten ongelmien tapaan lisäksi sellaista ulkoista käyttäytymistä ja oireilua, joka altistaa uusille väkivaltakokemuksille (ks. Finkelhor ym. 2007; Ellonen & Peltonen 2011).

4 Malleja testattiin myös dikotomisilla selitettävillä muuttujilla (0 = ei ole kokenut lainkaan henkistä/fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa, 1 = on kokenut henkistä/fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa) binääristä logistista regressioanalyysiä käyttäen. Koska tulokset osoittivat sillä olevan merkitystä, miten harvoin/lusein vastaaja on kokenut vertaissuhdeväkivaltaa verrattuna siihen, onko vastaaja ylipäätään kokenut vertaissuhdeväkivaltaa, päädyttiin käyttämään kolmiluokkaisia selitettäviä muuttujia.

vaintojen ongelmaa kuin monimuuttujamalleissa. Monimuuttujamalleissa selittävien muuttujien multikollinearisuus on tarkistettu ja p-arvoihin on tehty Bonferroni-korjaukset tyypin 1 virheen välttämiseksi.

Tulokset

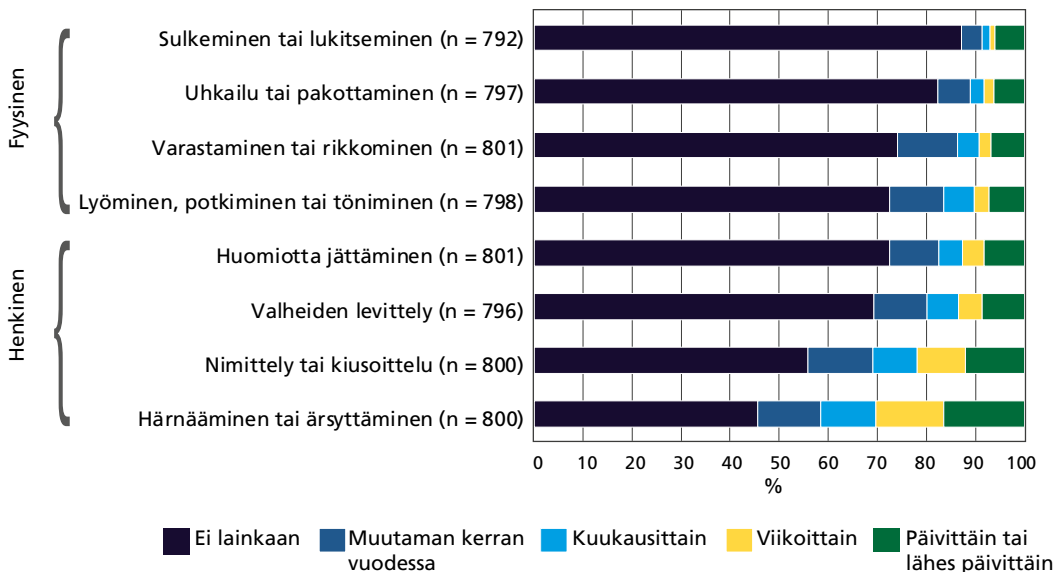
Vertaissuhdeväkivallan yleisyys

Kuviossa 1 esitetään suorat jakaumat koetusta vertaissuhdeväkivallasta sijaishuollossa. Yleisin vertaissuhdeväkivallan muoto on hännääminen tai ärsyttäminen, jota kokee kaikkiaan puolet lapsista ja vähintään kerran viikossa kolmasosa lapsista. Myös nimittely tai kiusoittelu on lähes yhtä yleistä. Fyysisen vertaissuhdeväkivallan muodoista yleisintä on lyöminen, potkiminen tai töniminen, jota kokee kaikkiaan neljäsosa lapsista ja vähintään kerran viikossa kymmenesosa lapsista. Sulkeminen tai lukitseminen johonkin tilaan on harvinaisinta, mutta sitäkin kokee kaikkiaan 13 prosenttia lapsista ja vähintään kerran viikossa kuusi prosenttia lapsista. Kokonaiskuva näyttää siltä, että vertaissuhdeväkivalta sijaishuollossa on varsin yleistä. Samaan populaatioon perustuvan Kouluterveyskyselyn mukaan vastaavaniikaisista lapsista kuusi prosenttia kokee koulukiusaamista vähintään kerran viikossa (THL 2020d). Lisäksi lapsiuhritutki-

muksen (Fagerlund ym. 2014, 142) mukaan ikätovereiden välistä pahoinpitelyä kokee yhdeksäsluokkalaisista tytöistä 18 ja pojista 12 prosenttia, henkisesti väkivaltaista kiusaamista tytöistä 18 ja pojista kuusi prosenttia ja fyysisesti väkivaltaista kiusaamista tytöistä kahdeksan ja pojista neljä prosenttia. Sijaishuollossa asuvien lasten keskinäinen väkivalta näyttäisi siten olevan yleisempää muuhun vastaavaniikaiseen väestöön verrattuna.

Lisäksi tulokset osoittavat aikaisempien tutkimusten (Barter ym. 2004; Sekol & Farrington 2009) tapaan, että henkinen vertaissuhdeväkivalta on sijaishuollossa yleisempää kuin fyysinen vertaissuhdeväkivalta.⁵ Selityksenä ilmiöön voi olla se, että henkinen vertaissuhdeväkivalta on vaikeammin havaittava ja siten vaikeammin puututtava väkivallan muoto fyysisen vertaissuhdeväkivaltaan verrattuna. Ammattilaisetkin pitävät henkistä vertaissuhdeväkivaltaa usein vaarattomampana ja vähemmän haitallisena, ja sen eri muodot saatetaan nähdä normaalina osana lasten sosiaalista kanssakäymistä ja dynamiikkaa. (Barter ym. 2004, 36–42, 58; Attar-Schwartz & Khoury-Kassabri 2015).

⁵ Tässä tutkimuksessa käytetyistä henkisen vertaissuhdeväkivallan muodoista käytetään aikaisemmissa tutkimuksissa (Barter ym. 2004; Sekol & Farrington 2009) muun muassa sanallisen ja epäsuoran väkivallan määritelmiä.

Kuvio 1. Koettu henkinen ja fyysinen vertaissuhdeväkivalta sijaishuollossa, %.

Vertaisuhdeväkivaltaa selittävät tekijät

Taulukossa 1 esitetään multinomiaalisen logistisen regressioanalyysin tulokset koettua henkistä ja fyysistä vertaisuhdeväkivaltaa selittävistä tekijöistä. Yksilöllisistä riskitekijöistä sukupuoli ei ole yhteydessä vertaisuhdeväkivaltaan, vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa poikien on todettu kokevan useammin fyysistä vertaisuhdeväkivaltaa (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014) ja tyttöjen useammin epäsuoraa vertaisuhdeväkivaltaa (Sekol & Farrington 2009). Yhtenä selityksenä tulokseen saattaa olla se, että tässä tutkimuksessa ei eritelty fyysisen vertaisuhdeväkivallan tasoja. Poikien ja tyttöjen on todettu kokevan kokonaisuudessaan yhtä paljon fyysistä vertaisuhdeväkivaltaa, mutta tytöt kokevat useammin lievää ja pojat useammin vakavaa fyysistä väkivaltaa (Barter ym. 2004). Lisäksi tässä tutkimuksessa käytetty henkisen vertaisuhdeväkivallan muuttuja sisältää sekä suoran väkivallan (härnäminen tai ärsyttäminen ja nimittely tai kiusoittelu) että epäsuoran väkivallan muotoja (valheiden levittely ja huomiotta jättäminen), jolloin tuloksia ei voida suoraan verrata aikaisempiin tutkimustuloksiin. Tyttöjen on esimerkiksi todettu kokevan useammin juorujen ja huhujen levittämistä ja huomiotta jättämistä (Sekol & Farrington 2009), kun taas sanallista vertaisuhdeväkivaltaa koetaan poikien ja tyttöjen keskuudessa yhtä paljon (Sekol & Farrington 2009; Attar-Schwartz & Khoury-Kassabri 2015).

Yksilöllisistä riskitekijöistä syntyperä on yhteydessä vertaisuhdeväkivaltaan siten, että fyysistä vertaisuhdeväkivaltaa kokevat ovat useammin ulkomaalaistaustaisia. Etniseen vähemmistöryhmään kuuluvien lasten on myös aikaisemmissa tutkimuksissa todettu kuuluvan vertaisuhdeväkivallan riskiryhmään niin sijaishuollossa (Barter ym. 2004) kuin kouluympäristössäkin (Ikonen & Halme 2018, 23). Ilmiötä on selitetty rasismilla, vaikka toisaalta ikätovereidensä välisessä väkivallassa rasististen motiivien on todettu olevan harvinaisempaa kuin sellaisissa väkivaltilanteissa, joissa uhri ja tekijä ovat toisilleen tuntemattomia (Kääriäinen ym. 2010). Tässä tutkimuksessa ei voida tehdä päätelmiä siitä, mikä on rasmin osuus ulkomaalaistaustaisten väkivaltakokemuksissa. On myös huomioitava, että etnistä vähemmistöä edustavien, maahanmuuttajataustaisten ja monikulttuuristen perheiden lasten on havaittu olevan yliedustettuna sijaishuollossa (Thoburn ym. 2005, 100–102). Lisäksi osa sijaishuollossa elävistä ulkomaalaistaustaisista lapsista voi

asua yhteisöissä, joissa asuu pääasiassa saman etnisen taustan omaavia lapsia.

Yksilöllisistä riskitekijöistä koulukiusaamiseen liittyvät kokemukset ovat yhteydessä sijaishuollossa koettuun vertaisuhdeväkivaltaan tämän tutkimuksen aineistossa. Koulukiusatut kokevat useammin henkistä ja fyysistä vertaisuhdeväkivaltaa sijaishuollossa verrattuna niihin lapsiin, joita ei ole koulukiusattu. Aikaisempien väkivaltakokemusten yhteys sijaishuollossa koettuun vertaisuhdeväkivaltaan on todettu myös muissa tutkimuksissa (Gibbs & Sinclair 2000; Barter ym. 2004; Sekol 2016; Sekol & Farrington 2016). Ilmiötä selitetään kiintymyssuhdeteorian ja sosiaalisen oppimisen teorian kautta. Nämä teoriat viittaavat siihen, että aikaisemmat väkivaltakokemukset vaikuttavat lasten kykyyn löytää väkivallattomia tapoja ratkaista konflikteja sekä muodostaa positiivisia suhteita toisiin lapsiin. (Barter ym. 2004, 216–217; Pinchover & Attar-Schwartz 2014.) Lasten väkivaltakokemusten kasautumista tutkittaessa on havaittu, että perheväkivallasta ja perhekonflikteista johtuva viha ja aggressio ruokkivat ja ylläpitävät lapsen haastavaa ja sääntöjä rikkovaa käyttäytymistä, mikä puolestaan johtaa tilanteisiin, joissa lapsi joutuu väkivallan uhriksi (Finkelhor ym. 2007). Tämä selittänee osaltaan sijaishuollossa asuvien lasten moninkertaisia väkivaltakokemuksia, sillä useilla sijaishuollossa asuvilla lapsilla on taustallaan kokemuksia kaltoinkohtelusta ja perheväkivallasta (Segura ym. 2015).

Institutionaalisista riskitekijöistä sijaishuollon muoto ei ole yhteydessä vertaisuhdeväkivaltaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa lasten vertaisuhdeväkivallan on todettu olevan yleisempää ryhmämuotoisessa ja lyhytaikaisessa hoidossa kuin perhemäisessä ja pitkäaikaisessa hoidossa (Barter ym. 2004; Attar-Schwartz 2009; Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014). Oletuksena olikin, että lastensuojelulaitoksissa asuvat kokisivat useammin vertaisuhdeväkivaltaa kuin sijaisperheissä asuvat. Tämän tutkimuksen perusteella vertaisuhdeväkivaltaa koetaan kaikissa sijaishuoltopaikoissa yhtä paljon. Tulosta saattaa selittää se, että lastensuojelulaitoksia ei ollut tässä tutkimuksessa mahdollista erotella toisistaan, vaan kaikki lastensuojelulaitoksiksi määritellyt sijaishuoltopaikat pienryhmäkodeista vastaanottoyksiköihin ja koulukoteihin luokiteltiin samaan kategoriaan.

Institutionaaliin ja sosiaaliin riskitekijöihin liittyen asuinaika nykyisessä sijaishuoltopaikassa on yhteydessä vertaisuhdeväkivaltaan. Aikai-

Taulukko 1. Multinomiaalinen logistinen regressioanalyysi koettua henkistä ja fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa selittävistä tekijöistä, OR (95 % CI)

	On kokenut henkistä väkivaltaa		On kokenut fyysistä väkivaltaa	
	harvoin	usein	harvoin	usein
Sukupuoli				
Poika	0,776 (0,511–1,179)	0,605 (0,383–0,955)	1,140 (0,754–1,721)	1,207 (0,626–2,331)
Tyttö	ref.	ref.	ref.	ref.
Syntyperä				
Ulkomaalaistaustainen	1,226 (0,634–2,373)	0,959 (0,482–1,907)	1,161 (0,607–2,222)	3,889*** (1,859–8,133)
Suomalaistaustainen	ref.	ref.	ref.	ref.
Kokemukset koulukiusaamisesta				
On kokenut koulukiusaamista	1,803** (1,215–2,678)	2,608*** (1,727–3,938)	1,594* (1,100–2,311)	2,283* (1,235–4,219)
Ei ole kokenut koulukiusaamista	ref.	ref.	ref.	ref.
Sijaishuollon muoto				
Lastensuojelulaitos	1,348 (0,845–2,150)	1,499 (0,901–2,492)	0,829 (0,521–1,317)	0,965 (0,464–2,010)
Ammatillinen perhekoti	1,436 (0,772–2,669)	1,246 (0,627–2,476)	1,066 (0,586–1,939)	0,406 (0,121–1,363)
Sijaisperhe	ref.	ref.	ref.	ref.
Asuinaika nykyisessä sijaishuoltopaikassa				
Alle vuoden	0,389** (0,215–0,703)	0,266*** (0,141–0,500)	0,467** (0,262–0,830)	0,330* (0,135–0,804)
1–3 vuotta	0,786 (0,457–1,352)	0,566 (0,313–1,023)	0,979 (0,583–1,644)	0,653 (0,281–1,520)
4–6 vuotta	0,795 (0,427–1,482)	0,401* (0,199–0,808)	0,616 (0,239–1,150)	0,409 (0,148–1,129)
Seitsemän vuotta tai enemmän	ref.	ref.	ref.	ref.
Ahdistuneisuus				
Vaikea ahdistuneisuus	1,092 (0,507–2,351)	3,877*** (1,951–7,706)	1,508 (0,781–2,911)	3,205* (1,311–7,831)
Kohtalainen ahdistuneisuus	1,214 (0,676–2,181)	2,288** (1,274–4,109)	2,048* (1,189–3,529)	2,261 (0,950–5,381)
Lievä ahdistuneisuus	1,739* (1,094–2,763)	1,608 (0,947–2,731)	1,674 (1,052–2,661)	1,053 (0,440–2,516)
Vähäinen ahdistuneisuus	ref.	ref.	ref.	ref.
Kokemukset kohtuuttomasta rankaisemisesta				
On kokenut kohtuutonta rankaisemista	0,972 (0,635–1,488)	3,676*** (2,393–5,646)	2,125*** (1,440–3,135)	5,305*** (2,708–10,392)
Ei ole kokenut kohtuutonta rankaisemista	ref.	ref.	ref.	ref.
Kokemus asiakassuunnitelmaneuvoittelusta				
Ei ole osallistunut tai jättänyt vastaamatta	1,018 (0,657–1,577)	0,644 (0,396–1,047)	1,078 (0,692–1,680)	0,963 (0,458–2,026)
Huono kokemus	0,686 (0,164–2,877)	2,884 (1,045–7,965)	1,494 (0,495–4,515)	7,025** (2,202–22,411)
Kohtalainen kokemus	1,485 (0,870–2,535)	1,364 (0,799–2,327)	2,141** (1,333–3,440)	1,695 (0,776–3,701)
Hyvä kokemus	ref.	ref.	ref.	ref.
R² (Nagelkerke)	0,280		0,282	
Oikein luokitellut tapaukset (%)	55,4		67,1	
N	708		705	

Referenssikategoria: ei ole kokenut lainkaan henkistä/fyysistä väkivaltaa
Tilastollinen merkitsevyys: *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

sempiä tutkimustulosten mukaan lyhytaikaisessa hoidossa olevat (Barter ym. 2004; Attar-Schwartz 2009; Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014) sekä sijaishuoltopaikkaan uutena tulevat (Sekol 2013; Sekol & Farrington 2016) ovat vertaissuhdeväkivallan riskiryhmää. Tämän tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin päinvastaisia. Vähintään seitsemän vuotta nykyisessä sijaishuoltopaikassa asuneet kokevat useammin henkistä ja fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa verrattuna alle vuoden nykyisessä sijaishuoltopaikassa asuneisiin (ja usein henkistä vertaissuhdeväkivaltaa kokeneiden osalta myös verrattuna 4–6 vuotta nykyisessä sijaishuoltopaikassa asuneisiin). Todennäköisyys vertaissuhdeväkivallan kokemiselle näyttäisi siten lisääntyvän sijoituksen keston tai ainakin samassa sijaishuoltopaikassa asutun ajan myötä.

Psykologisten riskitekijöiden osalta lapsen ahdistuneisuus on yhteydessä vertaissuhdeväkivaltaan siten, että usein henkistä tai fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa kokevat ovat niitä lapsia, jotka kärsivät vaikeammasta ahdistuneisuudesta. Myös aikaisemman tutkimuksen (Attar-Schwartz 2008) mukaan lasten ahdistuneisuudella ja muilla psykososiaalisilla ongelmilla on yhteys sijaishuollon aikaiseen vertaissuhdeväkivaltaan. Tämän tutkimuksen perusteella ei voida kuitenkaan osoittaa, onko ahdistuneisuus altistava tekijä vertaissuhdeväkivallalle vai onko se seurausta koetusta vertaissuhdeväkivallasta.

Sosiaalisista riskitekijöistä kohtuuttomaan rankaisemiseen liittyvillä kokemuksilla on yhteys vertaissuhdeväkivaltaan. Tutkimus osoittaa, että henkistä vertaissuhdeväkivaltaa usein kokevat sekä fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa ylipäättään kokevat ovat useammin niitä lapsia, joilla on kokemuksia sijaishuollon aikaisesta kohtuuttomasta rankaisemisesta. Tuen puute, tiukka kuri ja väkivalta lapsia kohtaan sijaishuoltopaikan aikuisten taholta on myös aikaisemmissa tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä vertaissuhdeväkivallan kokemukseen (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014; Pinchover & Attar-Schwartz 2014). Tätä voi selittää se, että lapset jättävät kertomatta kokemastaan vertaissuhdeväkivallasta ankarasti toimiville aikuisille tai että kertomisesta huolimatta vertaissuhdeväkivalta ei lopu. Lisäksi sijaishuoltopaikan kohtuuttoman rankaisemisen kulttuuri voi ruokkia väkivaltaisen toimintamallin omaksumista sijaishuoltopaikan lapsissa.

Lastensuojelulakiin (417/2007) perustuva asiakassuunnitelmaneuvoittelun edustaa aineistossa suomalaisen lastensuojelujärjestelmän erityispiir-

teitä, ja se kertoo lapsen osallisuuden kokemuksesta häntä koskevaan päätöksentekoon. Tutkimus osoittaa, että fyysistä vertaissuhdeväkivaltaa kokevat ovat useammin niitä lapsia, joilla on huonommat kokemukset asiakassuunnitelmaneuvoittelusta. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa tulisi käsitellä lapsen ja sijoituksen kannalta tärkeitä asioita ja kuulla lapsen mielipidettä ja toivomuksia. Huonon kokemuksen voidaan ajatella tarkoittavan lapselle jonkinlaista kuulemattomuuden, kohtaamattomuuden ja osattomuuden kokemusta sijoituksen kannalta merkittävien aikuisten taholta.

Pohdinta

Sijaishuollossa tapahtuvaa laitospäivävaltaa koskeva tutkimus on ollut Suomessa vähäistä, mikä on heijastunut siihen, ettei aikaisempaa tietoa sijaishuollossa tapahtuvasta vertaissuhdeväkivallasta ole ollut saatavilla. Tässä artikkelissa tarkasteltiin ensimmäistä kertaa lasten vertaissuhdeväkivaltaa suomalaisen sijaishuoltoon yleistettävällä aineistolla. Tarkastelun kohteena oli vertaissuhdeväkivallan yleisyys ja vertaissuhdeväkivaltaa selittävät tekijät. Tutkimuksen perusteella lasten vertaissuhdeväkivallan kokemukset ovat melko yleisiä. Lapsista puolet kertoivat koetusta henkisestä vertaissuhdeväkivallasta ja neljäsosa koetusta fyysisestä vertaissuhdeväkivallasta. Aikaisempiin tutkimuksiin (Fagerlund ym. 2014; THL 2020d) peilaten sijoitetut lapset näyttävät kokevan enemmän lasten keskinäistä väkivaltaa kuin muut saman ikäiset lapset. Lisäksi tulokset antoivat tukea ulkomaisissa tutkimuksissa tehdyille havainnoille sijaishuollossa tapahtuvan vertaissuhdeväkivallan ja erilaisen riskitekijöiden välisistä yhteyksistä. Tiivistetysti voidaan sanoa, että ulkomaalaistaustaiset, vaikeasta ahdistuneisuudesta kärsivät, vähintään seitsemän vuotta nykyisessä sijaishuoltopaikassa asuneet, koulukiusaamista ja kohtuutonta rankaisemista kokeneet sekä ne, joilla on huono kokemus lastensuojelulakiin perustuvasta asiakassuunnitelmaneuvoittelusta, kokevat sijaishuollossa useammin vertaissuhdeväkivaltaa.

Kun saatuja tutkimustuloksia tarkastellaan kokonaisuutena, näyttää siltä, että vertaissuhdeväkivalta ja muu epäoikeudenmukainen kohtelu kasautuu samoille lapsille. Vertaissuhdeväkivallan uhrit kokevat sekä koulussa tapahtuvaa kiusaamista että sijaishuollossa tapahtuvaa kohtuutonta rankaisemista. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa

(Segura ym. 2015) sijoitettujen lasten on todettu kokevan moninkertaista väkivaltaa niin sijoituksen aikana kuin sitä ennen. Kasautunut väkivalta vaikuttaa lapsiin merkittävästi. Useissa eri konteksteissa tapahtuvilla, toistuvilla väkivaltakokemuksilla on vakavammat vaikutukset lapseen kuin yksittäisellä järkyttävällä väkivaltatapahtumalla (Finkelhor ym. 2005; Ellonen & Peltonen 2011). Huomioitavaa on myös, että kasautunut henkinen väkivalta on yhtä vahingollista tai jopa vahingollisempaa kuin fyysinen väkivalta (Barter ym. 2004, 42; Ellonen & Peltonen 2011). Koska sijoitetut lapset ovat erityinen riskiryhmä moninkertaiselle väkivallalle, olisi tärkeää löytää sellaisia toimintatapoja, joilla väkivallan kasautuminen saataisiin pysäytettyä. Toisaalta tämän tutkimuksen perusteella vertaissuhdeväkivallalle altistavat riskitekijät ovat pitkälti sellaisia ominaisuuksia tai seikkoja, joihin lapset eivät itse pysty vaikuttamaan, kuten syntyperä tai asuinaika sijaishuollossa. Jatkossa olisikin tärkeää hankkia tutkimustietoa vertaissuhdeväkivallan uhrien lisäksi myös vertaissuhdeväkivallan tekijöistä. Tämä voisi avata uusia näkökulmia sijaishuollon toimintatapojen kehittämiseen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut kartoittaa sijaishuollossa ilmenevää vertaissuhdeväkivaltaa sekä herättää kiinnostusta vertaissuhdeväkivallan tutkimiselle. Tutkimuksen rajoituksena voidaan pitää sitä, että tarkastelun kohteena on ollut ainoastaan tietyn tyyppinen henkinen ja fyysinen väkivalta. Vertaissuhdeväkivallan ilmiö olisi voinut näyttäytyä erilaisena, jos tarkastelun kohteena olisi ollut myös muita vertaissuhdeväkivallan muotoja kuten seksuaalinen väkivalta tai verkossa tapahtuva kiusaaminen. Tulevissa tutkimuksissa tulisikin huomioida mahdollisimman monipuolisesti erilaiset vertaissuhdeväkivallan muodot, jot-

ta sijaishuollossa tapahtuvasta vertaissuhdeväkivallasta saataisiin tarkempi kuva. Toiseksi vertaissuhdeväkivallan ja siihen yhteydessä olevien tekijöiden välistä kausaalivaikutusta ei voida tällä tutkimuksella osoittaa, koska kyseessä on poikittaistutkimus. Pitkittäistutkimuksen tekeminen olisi tärkeää erityisesti psykologisten ja käyttäytymiseen liittyvien tekijöiden osalta, jotta saataisiin selville, mitkä tekijät altistavat vertaissuhdeväkivallalle ja mitkä tekijät ovat seurausta vertaissuhdeväkivallasta. Kolmanneksi tässä tutkimuksessa kaikki sijaishuollossa asuvat lapset niputettiin samaan kategoriaan sijaishuollon perusteista ja sen järjestämisen tavoista riippumatta. Sijaishuolto katkaa hyvin monenlaisia ympäristöjä tavanomaisista perheistä erikoistuneisiin laitoksiin, jotka jokainen määrittävät lasten keskinäistä vuorovaikutusta toisistaan poikkeavin tavoin. Myös sijaishuollon perusteet avoimuuden tukitoimesta huostaanottoon voivat vaikuttaa lasten kokemuksiin vertaissuhteista. Tulevaa tutkimusta olisikin tärkeää tehdä herkistyneenä sijaishuollon moninaisille erityispiirteille.

Rajoituksistaan huolimatta tutkimus antaa arvokasta tietoa vaietusta ja vähän tutkitusta aiheesta. Tutkimus on ollut mahdollista toteuttaa, sillä ensimmäistä kertaa koko väestön kattavassa kyselyssä huomioitiin sijaishuollossa asuvat lapset erityisellä tavalla. Sijaishuollon kontekstin ja erityispiirteiden monipuolinen huomioiminen lapsille suunnatuissa väkivaltaa koskevissa kyselytutkimuksissa on jatkossakin äärimmäisen tärkeää, jotta saataisiin enemmän tietoa siitä, miten lastensuojelujärjestelmä onnistuu turvaamaan väkivallasta vapaan kasvuympäristön niille lapsille, jotka se on ottanut hoitaakseen.

Saapunut 14.5.2020
Hyväksytty 5.10.2020

KIRJALLISUUS

- Attar-Schwartz, Shalhevet (2008) Emotional, behavioral and social problems among Israeli children in residential care. A multi-level analysis. *Children and Youth Services Review* 30 (2), 229–248.
- Attar-Schwartz, Shalhevet (2009) School functioning of children in residential care. The contributions of multilevel correlates. *Child Abuse &*

Neglect 33 (7), 429–440.

- Attar-Schwartz, Shalhevet (2013) Runaway behavior among adolescents in residential care. The role of personal characteristics, victimization experiences while in care, social climate and institutional factors. *Children and Youth Services Review* 35 (12), 258–267.

- Attar-Schwartz, Shalhevet & Khoury-Kassabri, Mona (2015) Indirect and verbal victimization by peers among at-risk youth in residential care. *Child Abuse & Neglect* 42 (4), 84–98.
- Barter, Christine & Renold, Emma & Berridge, David & Cawson, Pat (2004) Peer violence in children's residential care. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Corby, Brian (2006) *Child abuse. Towards a Knowledge Base*. Maidenhead: Open University Press.
- Ellonen, Noora & Peltonen, Kirsi (2011) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset ja psykososiaaliset ongelmat. Moniulotteiset yhteydet ja mitaamisen haasteet. *Nuorisotutkimus* 29 (2), 3–25.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2010) Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (1), 34–44.
- Euser, Saskia & Alink, Lenneke R. A. & Tharner, Anne & van Ijendoorn, Marinus H. & Bakermans-Kranenburg, Marian J. (2014) Out of home placement to promote safety? The prevalence of physical abuse in residential and foster care. *Child and Youth Services Review* 37 (2), 64–70.
- Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere.
- Finkelhor, David & Ormrod, Richard K. & Turner, Heather A. & Hamby, Sherry L. (2005) Measuring poly-victimization using the Juvenile Victimization Questionnaire. *Child Abuse & Neglect* 29 (11), 1297–1312.
- Finkelhor, David & Ormrod, Richard K. & Turner, Heather A. (2007) Re-victimization patterns in a national longitudinal sample of children and youth. *Child Abuse & Neglect* 31 (5), 479–502.
- Forsell, Martta & Heino, Tarja & Kuoppala, Tuula (2018) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot 2016. Tilastoraportti 9/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Gibbs, Ian & Sinclair, Ian (2000) Bullying, sexual harassment and happiness in residential children's homes. *Child Abuse Review* 9 (4), 247–256.
- Hosmer, David & Lemeshow, Stanley (2000) *Applied Logistic Regression*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 22/2016. Helsinki.
- Ikonen, Riikka & Halme, Nina (2018) Kouluikäisten ja toisella asteella opiskelevien kokema väkivalta. Teoksessa Martta October (toim.) *Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia*. Työpäpaperi 28/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 22–26.
- Ikonen, Riikka & Hietamäki, Johanna & Laakso, Riitta & Heino, Tarja & Seppänen, Johanna & Halme, Nina (2017) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Tutkimuksesta tiiviisti 21/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Khoury-Kassabri, Mona & Attar-Schwartz, Shalhevet (2014) Adolescents' reports of physical violence by peers in residential care settings. An ecological examination. *Journal of Interpersonal Violence* 29 (4), 659–682.
- Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Peutere, Laura & Sariola, Heikki (2010) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten vertailua. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2), 159–174.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa (2016) Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Tampere: Vastapaino.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Mazzone, Angela & Nocentini, Annalaura & Menesini, Ersilia (2018) Bullying and peer violence among children and adolescents in residential care settings. A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior* 38 (1), 101–112.
- Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Pinchover, Shulamit & Attar-Schwartz, Shalhevet (2014) Institutional social climate and adjustment difficulties of adolescents in residential care. The mediating role of victimization by peers. *Children and Youth Services Review* 44 (9), 393–399.
- Pösö, Tarja & Lönnqvist, Tuula & Petrelius, Päivi & Salminen, Matti & Väkeväinen, Niina (2019) Väkivallaton lapsuus. Lapset kodin ulkopuolisissa lastensuojelun sijoituksissa. Teoksessa Sosiaali- ja terveysministeriö (toim.) *Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27*. Helsinki, 439–448.
- Ristikari, Tiina & Aaltonen, Mikko & Keski-Säntti, Markus & Huotari, Tiina & Sutela, Elina & Merikukka, Marko & Haapakorva, Pasi & Salo, Jarmo & Kiilakoski, Tomi & Juutinen, Aapo & Pekkarinen, Elina & Pesonen-Smith, Anna & Kääriäinen, Antti & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti 7/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Salmivalli, Christina (2005) *Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Segura, Anna & Pereda Noemí & Abad, Judit & Guilera, Georgina (2015) Victimization and polyvictimization among Spanish youth protected by the child welfare system. *Children and Youth Services Review* 59 (12), 105–112.
- Sekol, Ivana (2013) Peer violence in adolescent residential care. A qualitative examination of contextual and peer factors. *Children and Youth Services Review* 35 (12), 1901–1912.
- Sekol, Ivana (2016) Bullying in adolescent residential care. The influence of the physical and social residential care environment. *Child & Youth Care Forum* 45 (3), 409–431.
- Sekol, Ivana & Farrington, David P. (2009) The nature and prevalence of bullying among boys and girls in Croatian care institutions. A descriptive analysis of

- children's homes and correctional homes. *Kriminologia ja Sociaalja Integracija* 17 (2), 15–33.
- Sekol, Ivana & Farrington, David P. (2013) The reliability and validity of self, peer and staff reports of bullying and victimization in correctional and care institutions. *Psychology, Crime & Law* 19 (4), 329–344.
- Sekol, Ivana & Farrington, David P. (2016) Personal characteristics of bullying victims in residential care for youth. *Journal of Aggression, Conflict & Peace Research* 8 (2), 99–113.
- Sen, Robin & Kendrick, Andrew & Milligan, Ian & Hawthorn, Moyra (2008) Lessons learnt? Abuse in residential child care in Scotland. *Child & Family Social Work* 13 (4), 411–422.
- Sinclair, Ian & Gibbs, Ian (1998) *Children's homes. A study in diversity*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Sköld, Johanna (2016) The truth about abuse? A comparative approach to inquiry narratives on historical institutional child abuse. *History of Education* 45 (4), 492–509.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Lastensuojelun sijaishuollossa kaltoin kohdelluilta pyydettiin anteeksi. Tiedote 212/2016. https://stm.fi/artikkelit/-/asset_publisher/lastensuojelun-sijaishuollossa-kaltoin-kohdelluilta-pyydettiin-anteeksi (luettu 23.1.2020)
- SOU (2011) Vanvärd i social barnvärd. Slutrapport. Statens Offentliga Utredningar 2011:61.
- Stein, Mike (2006) Missing years of abuse in children's homes. *Child and Family Social Work* 11 (1), 11–21.
- THL (2019) Vastaajat. Tietoa Kouluterveyskyselyn vastaajista. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-tulokset/vastaajat> (luettu 23.1.2020)
- THL (2020a) Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2020b) Kouluterveyskysely. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely> (luettu 22.1.2020)
- THL (2020c) Kouluterveyskyselyn toteuttaminen. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskyselyn-toteuttaminen> (luettu 7.8.2020)
- THL (2020d) Perustulokset, nuoret 2017 ja 2019. Indikaattori: Koulukiusattuna vähintään keran viikossa. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=199799&mittarit_1=200101&mittarit_2=199385&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293# (luettu 28.7.2020)
- Thoburn, June & Chand, Ashok & Procter, Joanne (2005) *Child welfare services for minority ethnic families. The research reviewed*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Thomas, Nigel & O'Kane, Claire (1999) Children's participation in reviews and planning meetings when they are 'looked after' in middle childhood. *Child and Family Social Work* 4 (3), 221–230.
- Volk, Anthony A. & Dane, Andrew V. & Marini, Zopito A. (2014) What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review* 34 (4), 327–343.

ENGLISH SUMMARY

Eeva Mononen & Mia Hakovirta & Jarkko Rasinkangas & Riikka Ikonen: Peer violence between children in child welfare substitute care (Lasten vertaisuhdeväkiäältä lastensuojelun sijaishuollossa)

This study investigated the occurrence of peer violence in child welfare substitute care and aimed to identify which individual, institutional, psychological and social risk factors explain emotional and physical violence. The data were drawn from the 2019 School Health Promotion Study conducted by the Finnish Institute for Health and Welfare among 8th and 9th graders (n=87,283). For purposes of the analysis, children living in substitute care and substitute care places that also included other children were separated from the dataset (n=821). The data were analysed by frequency distributions and multinomial logical regression analysis.

The results indicated that peer violence is quite common in substitute care. Around half of all children

in care experience emotional peer violence and one quarter experience physical peer violence. Peer violence was most often experienced by children of foreign origin, those with severe anxiety, children who had spent at least seven years in their current substitute care place or who had experienced bullying and unreasonable punishments, and those with negative experiences of client plan negotiations carried out in accordance with the Child Welfare Act. Based on the results, it is often the same children who are affected by peer violence and other unfair treatment. As the risk factors for peer violence are largely characteristics or factors that children themselves are unable to influence, it would be important to obtain research information not only on the victims of peer violence, but also on the perpetrators. This could open up new perspectives on how to develop and improve substitute care practices.

Keywords: child welfare, substitute care, institutional abuse, peer violence.

KIRJOITTAJAT

Mononen, Eeva, sosionomi (AMK), sosiaalityön opiskelija, Turun yliopisto (eevamariamonen[at]gmail.com)

Hakovirta, Mia, dos., akatemiatutkija, Turun yliopisto (miahak[at]utu.fi)

Rasinkangas, Jarkko, VTT, yliopistonlehtori, Turun yliopisto (jarrasin[at]utu.fi)

Ikonen, Riikka, TtT, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (riikka.ikonen[at]thl.fi)